

บทที่ 1

บทนำ

ในเขตพื้นที่บริเวณภูเขาภาคเหนือ และเขตชายแดนแถบตะวันตกของประเทศไทยมีชาวเขาซึ่งเป็นชนกลุ่มน้อยของประเทศตั้งรกรากอยู่กันกระจัดกระจาย มีจำนวนประมาณ 500,000 คน นอกจากนี้ยังมีชาวเขาอีกส่วนน้อยอาศัยอยู่แถบบริเวณพื้นที่ราบของจังหวัดกาญจนบุรีและจังหวัดประจวบคีรีขันธ์ ชาวเขาซึ่งเป็นชนกลุ่มน้อยนี้ ประกอบด้วยเผ่าใหญ่ ๆ 6 เผ่า คือ กะเหรี่ยง, มั่วหรือม้ง, เย้า, ลีซอ, มูเซอหรือลาฮู่ และอะข่าหรืออาก้อ นอกนั้นเป็นเผ่าเล็ก ๆ มีจำนวนประชากรไม่มากนัก เช่น ชมุ, ถิ่น, ลัวะ เป็นต้น (ศูนย์วิจัยชาวเขา 2527 : เอกสารอัดสำเนา)

ชาวเขาซึ่งเป็นชนกลุ่มน้อยมีสภาพเศรษฐกิจ สังคม เชื้อชาติ ศาสนา ภาษา และวัฒนธรรมประเพณี ที่แตกต่างไปจากคนไทยพื้นราบ ชาวเขาเหล่านี้ส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม แต่ละเผ่ามีความเชื่อประเพณี ภาษา และมีเครื่องแต่งกายประจำเผ่าของตน ชาวเขาส่วนใหญ่ยังไม่ได้รับสัญชาติไทย ไม่ได้รับการศึกษาการเรียนรู้ภาษาไทย ด้วยเหตุนี้เองที่ก่อให้เกิดความไม่มั่นคงในสถ ภาพและสิทธิตลอดถึงการที่จะได้รับสวัสดิการต่าง ๆ เหมือนกับคนไทยพื้นราบ

แต่เดิมนั้น ชนชาวเขาได้อพยพมาจากทางใต้ของประเทศจีน นับเป็นเวลาร้อย ๆ ปีมาแล้ว ชาวเขาที่อพยพมาส่วนใหญ่ได้มาตั้งรกรากถิ่นฐานอยู่ในประเทศพม่า ลาว และเวียดนาม แล้วจึงอพยพเข้ามาอยู่ในประเทศไทย (ศูนย์การศึกษาออกโรงเรียนภาคเหนือลำปาง 2529 : 6 อ้างจาก Thames and Hudson 1984) ปัจจุบันมีชาวเขาอพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานอยู่ในพื้นที่ 19 จังหวัด รวม 76 อำเภอ เป็นอย่างน้อยในประเทศไทย นับจากภาคเหนือตอนบน จังหวัดแม่ฮ่องสอน, เชียงราย, เชียงใหม่, ลำปาง ลงมาถึงตอนใต้ คือ จังหวัดกาญจนบุรีและจังหวัดประจวบคีรีขันธ์ (ศูนย์วิจัยชาวเขา 2527 : เอกสารอัดสำเนา) เมื่อชาวเขาจำนวนมากได้อพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานเป็นพลเมืองส่วนหนึ่งของประเทศในลักษณะของชนกลุ่มน้อยในระยะแรก ๆ เรื่องราวของชาวเขายังไม่ค่อยจะแพร่หลาย และทางราชการก็ยังมีได้ให้ความสนใจเท่าใดนัก ต่อมาเมื่อมีการห้ามเสฟผืน ในปี 2502 และเอโรอิน ซึ่งเป็นยาเสพติดชนิดใหม่ก็ได้แพร่ระบาดเข้ามา

แทนดินในหมู่คนไทย โดยขบวนการดำเนินงานของชนกลุ่มน้อยซึ่งเป็นชาวเขา ดังนั้นทางราชการ จึงได้หันมาให้ความสนใจที่จะพัฒนาชาวเขาอย่างจริงจัง ในฐานะที่เป็นผู้ผลิตฝิ่นและเฮโรอีน อีกทั้ง ยังเป็นตัวละครสำคัญในการตัดไม้ทำลายป่า ซึ่งเป็นต้นน้ำลำธารที่สำคัญทางภาคเหนือของประเทศ (ชจิตภัย บุรุษพัฒน์ 2528 : 137) รัฐบาลได้พยายามวางมาตรการที่จะจัดให้ชาวเขาเหล่านี้มี ความเป็นอยู่ที่เป็นระบบระเบียบ มีความสำนึกในความเป็นไทย และไม่ก่อปัญหาให้แก่ประเทศด้วย การส่งหน่วยงานต่าง ๆ ของรัฐ รวมทั้งเปิดโอกาสให้หน่วยงานเอกชนเข้าไปทำงานทั้งในด้านการ ให้บริการและพัฒนาสังคมชาวเขา ซึ่งเป็นสังคมแบบดั้งเดิม มีความเป็นอยู่แบบเรียบง่ายและมักมี ปัญหาพื้นฐานทางด้านสุขภาพอนามัย ปัญหาความยากลำบากในการทำมาหากินเลี้ยงชีพ และปัญหาอื่น ๆ เช่น การติดต่อค้าขายกับคนไทยพื้นราบ ปัญหาความขัดแย้งทางวัฒนธรรมและ ค่านิยมของคนไทย เป็นต้น (ศูนย์การศึกษาออกโรงเรียนภาคเหนือลำปาง 2526 : 8-9) และ เนื่องจากสภาพการดำรงชีวิต และการทำมาหากินของชาวเขาบางส่วนมีลักษณะที่เป็นการทำลาย ทรัพยากรธรรมชาติ เช่น การตัดไม้ทำลายป่า การทำไร่เลื่อนลอย และบางส่วนที่ทำให้เกิดปัญหา ทางสังคม เช่น การปลูกฝิ่น จึงทำให้ปัญหาชาวเขากลายเป็นส่วนหนึ่งของปัญหาสังคมในปัจจุบันที่ เกี่ยวพันกับปัญหาอื่น ๆ ดังนั้นรัฐบาลจึงมีนโยบายและแผนงานที่จะเข้ามามีบทบาทควบคุม พัฒนา- คุณภาพชีวิตของชาวเขาให้อยู่ในระดับที่เหมาะสม

รัฐบาลได้กำหนดนโยบายและแผนงานด้านการพัฒนาเศรษฐกิจ สังคม และความมั่นคง ของชาติในส่วนที่เกี่ยวกับชาวเขา ซึ่งได้กำหนดไว้ดังนี้

1. ด้านการพัฒนาเศรษฐกิจ มุ่งให้ชาวเขามีชีวิตที่ดีและสามารถพึ่งตนเองได้มีอนามัย พื้นฐานที่ดี ตลอดจนปรับตัวเข้ากับสังคมไทยในเรื่องต่าง ๆ ได้
2. ด้านการพัฒนาสังคม มุ่งใช้นโยบายการรวมพวกและเกิดรูปธรรมของการผสมผสาน ทางวัฒนธรรมระหว่างชาวเขา ซึ่งเป็นชนกลุ่มน้อยกับสังคมไทย 3 นัย คือ
 - 2.1 มุ่งใช้ภาษาไทยเป็นภาษาหลักในการติดต่อสื่อสาร การเรียนรู้และการสร้าง ความเข้าใจระหว่างชนในชาติ
 - 2.2 มุ่งให้ชาวเขาได้เรียนรู้ทั้งวัฒนธรรมที่เป็นเอกลักษณ์และสิ่งที่ตั้งงามที่แต่ละชุมชน ถือปฏิบัติอยู่ และวัฒนธรรมของสังคมไทยที่เป็นหลักพื้นฐานในการอยู่ร่วมกันของชุมชนส่วนใหญ่

2.3 มุ่งให้การศึกษาเป็นเครื่องมือในการผสมผสานทางวัฒนธรรมระหว่างความเชื่อจารีตประเพณี ที่ชาวเขายึดถือปฏิบัติอยู่ เพื่อให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงของสภาพแวดล้อม

3. ด้านความมั่นคงรัฐได้ใช้นโยบาย "รวมพวก" โดยมุ่งเน้นการสร้างสามัคคีของชนในชาติ และความเป็นพลเมืองไทยที่มีความจงรักภักดีในประเทศ ตลอดจนระเบียบข้อบังคับกฎหมายและขนบธรรมเนียมประเพณี โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อให้ชาวเขาเป็นพลเมืองไทยที่มีคุณภาพสามารถช่วยตนเองได้ โดยความสมัครใจของชาวเขาเอง (กรมการศึกษานอกโรงเรียน 2524 : 6-8)

การจัดการศึกษาสำหรับชุมชนชาวเขา

การจัดการศึกษาและการพัฒนาสำหรับชาวเขาซึ่งเป็นชนกลุ่มน้อย จะต้องเป็นไปในทิศทางที่สามารถตอบสนองความต้องการของชุมชนชาวเขา โดยไม่ขัดต่อวิถีการดำเนินชีวิตของชาวเขาและสอดคล้องกับนโยบายของรัฐบาล (ศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนภาคเหนือลำปาง 2529 : 21) ดังนั้นวิธีการ มุ่งที่จะสนับสนุนให้การดำเนินงานตามนโยบายดังกล่าวบรรลุเป้าหมาย เพื่อเร่งให้เกิดความรู้ ความคิดในการปรับปรุงความเป็นอยู่ เสริมทักษะในการพัฒนาอาชีพ โดยเฉพาะอย่างยิ่งด้านการเกษตร เสริมทักษะ ด้านภาษาไทย เพื่อที่จะติดต่อกับคนไทยพื้นราบได้สะดวก สนับสนุนการเป็นพลเมืองไทยและการเป็นส่วนหนึ่งของสังคมไทยอย่างแท้จริง มีสิทธิและหน้าที่ รวมทั้งตระหนักในความสำคัญของสถาบันหลักของประเทศด้วยการดำเนินงานตามวิธีการดังกล่าวจะเกิดขึ้นได้โดยการระดมสรรพกำลังและผสมผสานนโยบาย เป้าหมาย และวิธีการดำเนินงานตลอดจนทรัพยากรจากหน่วยงานต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาชาวเขา ซึ่งการจัดระบบและกลไกการประสานงานดังกล่าวจะต้องมีเอกภาพ มีความคล่องตัว และมีประสิทธิภาพ อีกด้วย (เรื่องเดียวกัน : 3-4)

ปัจจุบันได้มีหน่วยงานของรัฐและภาคเอกชนจำนวนมากได้เข้าไปมีบทบาทและเข้าไปทำงานในชุมชนชาวเขา ทั้งด้านการให้บริการและการพัฒนาในด้านต่าง ๆ แต่เท่าที่ผ่านมา การดำเนินงานของหน่วยงานต่าง ๆ ยังขาดการประสานงานกันอย่างแท้จริง จึงทำให้เกิดความซ้ำซ้อนในการทำงานกันขึ้น บางครั้งอาจทำให้ชาวเขาเกิดความสับสนในรูปแบบของความช่วยเหลือ

ด้านต่าง ๆ ที่ต่างก็เข้ามาในหมู่บ้านของตน และหากพิจารณาเฉพาะด้าน การให้บริการทางการศึกษาเท่าที่ผ่านมามีหลายหน่วยงานที่เป็นผู้จัดให้ โดยส่วนใหญ่ถือว่าการศึกษาเป็นส่วนหนึ่งหรือเป็นเครื่องมือที่จะช่วยเสริมให้งานการพัฒนาหรืองานของแต่ละหน่วยงานนั้นเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้นมีโรงเรียนที่ตั้งขึ้นโดยหน่วยงานต่าง ๆ เช่น กองสงเคราะห์ชาวเขา กรมป่าไม้ ตำรวจตระเวนชายแดน และกองกำลังรักษาความมั่นคงภายใน เป็นต้น โดยการจัดการศึกษาในเขตภูเขา นั้น ส่วนใหญ่จะเป็นการศึกษาแบบในระบบ ซึ่งยังไม่สอดคล้องกับสภาพชุมชนชาวเขาเท่าใดนัก และเป็นโรงเรียนชั่วคราวที่ยังไม่ได้รับการยอมรับในด้านการสอนและการใช้หลักสูตรจากรัฐ ยกเว้นโรงเรียนสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติซึ่งใช้หลักสูตรประถมศึกษาของพื้นราบ และการศึกษาผู้ใหญ่แบบเบ็ดเสร็จของกรมการศึกษานอกโรงเรียน

ปัญหาที่ทำให้ไม่สามารถจัดการศึกษาสำหรับชาวเขาได้อย่างมีประสิทธิภาพนั้นเนื่องจากหน่วยงานต่าง ๆ ต่างก็มีข้อจำกัดด้านงบประมาณ เพราะถือว่างานการศึกษาเป็นงานเสริมนั่นเอง ประกอบกับยังไม่มี การสร้างหลักสูตรที่ได้ทดลองใช้จนสามารถสรุปได้ว่า เหมาะสมและสอดคล้องกับสภาพความเป็นอยู่และการดำเนินชีวิตของชาวเขา ความไม่พร้อมดังกล่าวนี้อาจทำให้การจัดการศึกษาในเขตภูเขาเป็นไปอย่างไม่เป็นระบบ ขาดความเป็นเอกภาพและไม่สามารถสนองความต้องการของชาวเขาได้อย่างแท้จริง จากข้อจำกัดดังกล่าวประกอบกับลักษณะพิเศษของชาวเขา ทำให้เกิดสมมุติฐานว่าการจัดและให้บริการการศึกษาแก่ชุมชนชาวเขา น่าจะมีรูปแบบวิธีการ และเนื้อหาที่ยืดหยุ่นไปตามสภาพ และความต้องการของชุมชน โดยยึดหลักการกระจายอำนาจและบทบาทให้ชาวเขามีโอกาสกำหนด ตัดสินใจและสร้างกิจกรรมร่วมในการดำเนินงานด้วย เนื้อหาหลักสูตรมุ่งเน้นการพัฒนาคุณภาพชีวิต และปลูกฝังทัศนคติที่ต้งามต่อชีวิตและสังคมเป็นสำคัญ (เรื่องเดียวกัน : 3)

ความเป็นมาของโครงการศูนย์การศึกษาเพื่อชุมชนในเขตภูเขา

จากแนวคิดเกี่ยวกับรูปแบบการจัดการศึกษา สำหรับชาวเขา และจากวัตถุประสงค์เพื่อให้ชาวเขาได้มีความคิดที่จะพัฒนาตนเอง และสิ่งแวดล้อมสามารถประกอบอาชีพอย่างถูกต้องตามกฎหมาย

การจัดการศึกษามีจุดประสงค์เพื่อให้ผู้เรียนได้มีความรู้ภาษาไทย และมีความสำนึกในความเป็นพลเมืองไทยและสามารถนำเอาความรู้นั้นไปใช้ในชีวิตประจำวันได้ (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ 2524 : 51) รัฐบาลมีนโยบายการจัดการศึกษาสำหรับประชาชนให้ทั่วถึง ดังนั้นกระทรวงศึกษาธิการได้มอบให้กองการศึกษาผู้ใหญ่ (ปัจจุบันคือ กรมการศึกษานอกโรงเรียน) ได้เริ่มจัดโครงการศึกษาผู้ใหญ่แบบเบ็ดเสร็จสำหรับชาวเขาขึ้นไป ปี พ.ศ. 2517 ทั้งนี้จากเงินช่วยเหลือสนับสนุนของยูเอสเอ (หน่วยงานเพื่อการพัฒนาระหว่างชาติของสหรัฐ) (U.S. Agency for International Development หรือ USAID) หลังจากดำเนินงานนี้ไปได้ 4-5 ปี โครงการต้องประสบกับปัญหาและข้อขัดข้องในการจัดการศึกษาเบ็ดเสร็จชาวเขา จัดได้แค่จบ ป. 4 และในขณะเดียวกัน มีเด็กชาวเขาเป็นจำนวนหมื่น ๆ คนที่ไม่มีโรงเรียนจะเรียน การจัดการศึกษาแบบเบ็ดเสร็จชาวเขา ก็จัดให้ได้เฉพาะผู้ใหญ่เท่านั้น อีกประการหนึ่ง การศึกษาที่จัดก็เป็นแค่เพียงการศึกษาซึ่งไม่เป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาในด้านต่าง ๆ และปัญหาอื่น ๆ อีกเลย

เมื่อเกิดการตระหนักถึงปัญหาต่าง ๆ เหล่านี้ พร้อมทั้งมีเงินช่วยเหลือจากทั้งทางรัฐบาลไทย และหน่วยงานอื่น ๆ จึงได้เริ่มจัดโครงการการศึกษาเพื่อชุมชน ในเขตภูเขาขึ้นโดยเริ่มวางแผนจัดโครงการการศึกษาเพื่อชุมชนในเขตภูเขาขึ้น โดยเริ่มวางแผนจัดทำโครงการตั้งแต่ปี พ.ศ. 2521 และแผนทดลองดำเนินการตั้งแต่ปี พ.ศ. 2523-2528 ขึ้น (ศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนภาคเหนือลำปาง 2529 : 3) โดยโครงการดังกล่าวกรมการศึกษานอกโรงเรียนได้ปฏิบัติงานร่วมกับกองส่งเสริมครูชาวเขา กรมประชาสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดตลอดมา โดยมอบหมายให้ศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนภาคเหนือและศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนจังหวัด ซึ่งตั้งอยู่ในพื้นที่ของโครงการทดลองดำเนินการอยู่เป็นผู้รับผิดชอบดำเนินการ โดยมีเป้าหมายเพื่อพัฒนาหารูปแบบการจัดการศึกษาสำหรับชาวเขาให้มีประสิทธิภาพดี และเหมาะสมสำหรับสภาพชุมชนในเขตภูเขา โดยมีหลักการดังต่อไปนี้

1. การจัดการศึกษากับการพัฒนาต้องควบคู่กันไป โดยการศึกษาจะต้องเป็นเครื่องมือและเอื้อต่อการพัฒนาทุกรูปแบบ
2. จัดการศึกษาโดยยึดชุมชนเป็นพื้นฐาน ในลักษณะของการศึกษาเพื่อชีวิตและสังคมอย่างแท้จริง โดยเปิดโอกาสให้ชาวบ้านมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษา ดูแลและตัดสินใจให้การศึกษากลับไปในทิศทางที่ต้องการ

3. บทบาทของครูจะต้องเอื้อต่อการพัฒนา โดยนอกจากจะมีบทบาทหลักในการจัดการศึกษาให้แก่เด็กและผู้ใหญ่แล้ว ครูจะต้องมีบทบาทรองรับด้านให้บริการทางสาธารณสุขมูลฐาน ด้านการเกษตรและด้านการพัฒนาชุมชนซึ่งเป็นการให้การศึกษาทุกรูปแบบไม่เฉพาะแต่ในชั้นเรียนเท่านั้น

4. การจัดการศึกษาในสภาพชุมชนเขตภูเขา จะต้องมีความยืดหยุ่นไปตามสภาพชุมชน ปัญหา ความต้องการ ชีวิตความเป็นอยู่ ช่วงเวลา และด้านอื่น ๆ ที่เหมาะสม

5. เป็นการจัดการศึกษาเพื่อผสมผสานวัฒนธรรมของชาวเขากับสังคมไทย โดยมุ่งรักษาและส่งเสริมเอกลักษณ์และคุณค่าของวัฒนธรรมชาวเขาแต่ละเผ่า

6. ส่งเสริมการนิเทศการศึกษาและการปฏิบัติงานด้านต่าง ๆ โดยใช้ระบบกลุ่มเพื่อสร้าง "ระบบการนิเทศด้วยตนเอง" ช่วยเหลือกันเองในกลุ่มมากกว่าการหวังการนิเทศจากภายนอก

7. ให้มีศูนย์การศึกษาเพื่อชุมชนในหมู่บ้าน ซึ่งเกิดขึ้นจากความร่วมมือของชาวบ้านเอง โดยศูนย์ดังกล่าวจะเป็นศูนย์กลางในการจัดการการศึกษาทุกรูปแบบ ทั้งแบบชั้นเรียนและไม่เป็นชั้นเรียน โดยให้บริการสำหรับทุก ๆ คนในหมู่บ้าน ไม่ว่าจะเป็นเด็กหรือผู้ใหญ่ (เรื่องเดียวกัน : 10-12)

วิธีดำเนินงานโครงการศูนย์การศึกษาเพื่อชุมชนในเขตภูเขา

รูปแบบและระบบของการศึกษาที่ใช้เพื่อสนับสนุนให้เกิดลักษณะดังต่อไปนี้ คือ

1. ให้ชุมชนเข้ามามีบทบาทและอำนาจในการดำเนินงานด้านการศึกษาและการพัฒนาของชุมชนตนเองให้มากขึ้นเป็นระยะ ๆ

2.. จัดดำเนินการภายในให้เบ็ดเสร็จภายในกลุ่มหมู่บ้านให้ได้มากที่สุด โดยไม่ต้องพึ่งพิงความช่วยเหลือจากระดับอำเภอหรือระดับสูงกว่านั้นให้มากนัก ทั้งนี้โดยสนับสนุนให้ชาวบ้านและองค์กร ชาวบ้านเข้ามามีบทบาทและมีส่วนร่วมในการวางแผน ดำเนินการบริหารงาน ประเมินผล และดัดแปลงปรับปรุงกิจกรรมต่าง ๆ โครงการและระบบงานให้มากขึ้นเป็นระยะ ๆ ในขณะที่ครูและเจ้าหน้าที่จะลดบทบาทจากผู้อำนวยการ ผู้จัดการมาเป็นเพียงผู้สนับสนุนและให้คำแนะนำแก่

ชาวบ้าน และถึงแม้ว่าการสนับสนุนและความช่วยเหลือจากหน่วยงานภายนอก (อาทิเช่น ระดับอำเภอและระดับจังหวัด) จะไม่ใช่ตัวแปรหลักในการดำเนินงาน แต่ก็ยังเป็นสิ่งที่จำเป็นต่อการจัดการศึกษาภายในชุมชน

รูปแบบการดำเนินงาน หลักสูตร อีกทั้งขั้นตอนในการจัดการศึกษาเป็นผลผลิตของการพัฒนากันระหว่างคนไทยและชาวเขาในการที่จะจัดการศึกษาที่ตอบสนองความต้องการที่แท้จริงของชุมชนชาวเขา ทั้งนี้โดยจัดให้สอดคล้องกับเงื่อนไขและข้อจำกัดของโครงสร้างสังคมชาวเขารวมทั้งได้นำไปทดลองใช้และปรับปรุงในระดับสนาม โดยเจ้าหน้าที่ครู และชาวบ้านจนเป็นที่แน่ใจว่า หลักสูตร รูปแบบ และกระบวนการต่าง ๆ เหล่านี้สอดคล้อง และเป็นที่ต้องการของชุมชนชาวเขาอย่างแท้จริง

กิจกรรมทางการศึกษาที่จัดขึ้นต่างมีจุดมุ่งหมายเพื่อเสริมความรู้ ทักษะ และประสบการณ์ที่จำเป็นต่อการพัฒนาตนเอง กลุ่มชาวบ้าน และชุมชน ในการดำรงชีวิตอยู่ในหมู่บ้านและต่อการสัมพันธ์ติดต่อกับสังคมไทยพื้นราบ ระบบและวิธีการจัดการศึกษาของโครงการ ศศช. มุ่งเน้นในการสร้างความรู้และทักษะที่เป็นพื้นฐานในการพัฒนาของโครงการอื่น ๆ โดยสรุปก็คือ การพัฒนาต่าง ๆ ควรเริ่มต้นมาจากการศึกษา นอกจากนี้ชุมชนเองควรได้รับการสนับสนุนให้เข้ามามีส่วนรับผิดชอบในการจัดกิจกรรมทางการศึกษาให้มากขึ้น ทั้งนี้โดยเข้ามาให้คำแนะนำและควบคุมดูแลทิศทางพร้อมกัน ตรวจสอบว่า เป้าหมายในการพัฒนาชุมชนดังที่กำลังปฏิบัติอยู่นั้นตรงกับความต้องการอันแท้จริงของชุมชนหรือไม่

รูปแบบการจัดการศึกษาของโครงการ ศศช. นั้น เป็นรูปแบบที่ตั้งไว้อย่างยืดหยุ่นเพื่อให้ปรับใช้เข้ากับสถานการณ์หลากหลายที่แปรเปลี่ยนไปตามกาลเวลา ทั้งนี้โดยไม่ติดยึดในรูปแบบใดรูปแบบหนึ่ง ซึ่งจะขัดแย้งกับสถานการณ์ที่เป็นปัจจุบัน การดำเนินการจึงสามารถปรับได้ตามสถานการณ์ที่แปรเปลี่ยนและเน้นว่าโครงการและกิจกรรมต่าง ๆ ควรจะเริ่มต้นมาจากในหมู่บ้านเอง และเป็นสิ่งที่ชาวบ้านพร้อมที่จะรับกิจกรรมนั้น ๆ และ ไม่มีส่วนใดที่จะไปกระทบกระเทือนถึงโครงสร้างของสังคมในหมู่บ้านนั้น

โครงการ ศศช. ได้พัฒนาระบบการติดตามและรายงานผลการดำเนินงานซึ่งเป็นระบบที่รวบรวมข้อมูลพื้นฐานของการปฏิบัติงานในระดับสนามและในขณะเดียวกันระบบนี้ก็เน้นในเรื่องการ

สื่อสาร 2 ทาง ระหว่างเจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติงานในระดับสนามกับเจ้าหน้าที่หน่วยเหนือ (ให้มีการป้อนข้อมูล และตอบสนองกลับคืน) จากระบบการติดตาม และรายงานผลนี้จะทำให้มีการรวบรวมข้อมูลและสรุปรวมเพื่อเสนอต่อเจ้าหน้าที่ผู้บริหารของหน่วยงานต่าง ๆ ที่มีความรับผิดชอบในการวางนโยบาย (เรื่องเดียวกัน : 23-24)

สำหรับการจัดรูปแบบและการดำเนินงานของศูนย์การศึกษาเพื่อชุมชนในเขตภูเขานั้น จะจัดเป็นกลุ่มหมู่บ้าน กลุ่มละประมาณ 4-10 หมู่บ้าน โดยกำหนดให้หมู่บ้านหนึ่งเป็นหมู่บ้านหลักและมีหมู่บ้านบริวารอยู่รายรอบห่างจากหมู่บ้านหลักประมาณ 3 ชั่วโมง (เดินเท้า) ที่หมู่บ้านบริวารจะมีครูประจำหมู่บ้านละ 1 คนหรือมากกว่า ซึ่งขึ้นอยู่กับขนาดของหมู่บ้านซึ่งมีตั้งแต่ 4-5 หลังคาเรือนขึ้นไปจนถึง 50 หลังคาเรือนหรือมากกว่านั้น และในศูนย์ที่หมู่บ้านหลักนอกจากจะมีครูประจำอยู่ 1-2 คน ทำหน้าที่เช่นเดียวกับครูที่หมู่บ้านบริวารแล้ว ยังมีครูอีกคนหนึ่งที่ทำหน้าที่นี้เทศและติดตามผลงานของครูในกลุ่มหมู่บ้านนั้น ในทุก ๆ หมู่บ้านบริวารจะมีคณะกรรมการหมู่บ้านประกอบด้วยตัวแทนของประชาชนในหมู่บ้าน เช่น ผู้นำหมู่บ้าน ผู้นำทางศาสนา (หมอผี) หัวหน้า หรือตัวแทนนักศึกษาผู้ใหญ่ เป็นต้น คณะกรรมการหมู่บ้านจะมีส่วนร่วมในการกำหนดเป้าหมายการดำเนินงานของศูนย์การศึกษาหมู่บ้าน (ศคม.) ให้สอดคล้องกับความต้องการของหมู่บ้าน โดยจะมีการประชุมกันอยู่เสมอตามความจำเป็นในการดำเนินงาน นอกจากนั้นในแต่ละกลุ่มหมู่บ้านจะมีคณะกรรมการกลุ่มหมู่บ้านซึ่งประกอบด้วยตัวแทนคณะกรรมการหมู่บ้านทุกหมู่บ้านในกลุ่ม จำนวนหมู่บ้านละ 1-2 คน (เรื่องเดียวกัน : 26) คณะกรรมการชุดนี้จะมีส่วนร่วมในการกำหนดแนวทางการจัดการศึกษาของกลุ่มหมู่บ้าน โดยวางแผนการดำเนินงานร่วมกับครูนี้เทศก์และเจ้าหน้าที่หน่วยปฏิบัติการพัฒนาและส่งเสริมชาวเขา ซึ่งจะมีการประชุมกันที่หมู่บ้านหลักหรือหมู่บ้านบริวารใดแล้วแต่โอกาสอย่างน้อย 3 เดือนต่อ 1 ครั้ง

ส่วนพื้นที่ดำเนินงานโครงการ ศคช. ได้กำหนดหมู่บ้านชาวเขาจำนวน 6 กลุ่ม หมู่บ้านในเขต 4 จังหวัดภาคเหนือ ได้แก่ กลุ่มหมู่บ้านแม่สวรรค์ อำเภอแม่สะเรียง จังหวัดแม่ฮ่องสอน, กลุ่มหมู่บ้านแม่หมี อำเภอปวน จังหวัดลำปาง, กลุ่มหมู่บ้านห้วยเตือ อำเภอฝาง จังหวัดเชียงใหม่, กลุ่มหมู่บ้านห้วยน้ำจาง อำเภอสะเมิง จังหวัดเชียงใหม่, กลุ่มหมู่บ้านปางสา อำเภอแม่จัน

จังหวัดเชียงราย และกลุ่มหมู่บ้านชนห้วยแม่เปา กิ่งอำเภอพญาเม็งราย จังหวัดเชียงราย ซึ่งมีจำนวนหมู่บ้านในโครงการรวมทั้งสิ้น 45 หมู่บ้าน (เรื่องเดียวกัน : 13)

ปัจจุบันมีครูในโครงการปฏิบัติงานอยู่ 67 คน ครูเหล่านี้เป็นครูอาสาสมัคร มีสถานภาพเป็นลูกจ้างชั่วคราว ในจำนวนดังกล่าวมีครูที่เป็นชาวเขาอยู่ประมาณร้อยละ 30 และเกือบทั้งหมดจะเป็นคนในท้องถิ่น (อยู่ในจังหวัดที่เป็นที่ตั้งของโครงการ) ครูประมาณครึ่งหนึ่งจบมาทางด้านการศึกษ ส่วนที่เหลือจะจบตั้งแต่ชั้น ม.ศ. 3 และ ม.ศ. 5 กรมการศึกษานอกโรงเรียนและโครงการศูนย์การศึกษาเพื่อชุมชนในเขตภูเขา ได้จัดครูนิเทศก์และคณะครูซึ่งเป็นลูกจ้างชั่วคราวให้ประจำอยู่ตามหมู่บ้าน (หมู่บ้านละหนึ่งหรือมากกว่าหนึ่งคนขึ้นไป) และกลุ่มหมู่บ้าน คณะครู และครูนิเทศก์เหล่านี้ถือเป็นทีมงานเดียวกันกับเจ้าหน้าที่หน่วยฯ และมีหัวหน้าหน่วยพัฒนาและส่งเสริมชาวเขาประจำกลุ่มหมู่บ้าน เป็นผู้บังคับบัญชาเบื้องต้น (เรื่องเดียวกัน : 37)

เมื่อพิจารณาลักษณะงานในบทบาทหน้าที่ของครูผู้สอนโครงการ ศศช. ดังกล่าวแล้ว จะเห็นได้ว่ามีลักษณะเฉพาะที่แตกต่างไปจากงานอื่น ๆ สภาพพื้นที่ปฏิบัติงานมีความยากลำบากทั้งการเดินทาง และความเป็นอยู่ในชุมชนชาวเขาที่ครูส่วนใหญ่ไม่คุ้นเคย จึงจำเป็นที่ครูจะต้องมีความมุ่งมั่นและเสียสละในการทำงานเป็นอย่างมาก อย่างไรก็ตาม จากรายงานความก้าวหน้า และปัญหาในการจัดการศึกษานอกโรงเรียนสำหรับชาวเขา ของศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนภาคเหนือ ได้สรุปปัญหาในการดำเนินงานที่ผ่านมาไว้ ดังต่อไปนี้

1. ประสิทธิภาพในการทำงานของครูสอนชาวเขา เป็นงานที่ยากลำบากยิ่ง ทั้งการเดินทาง การใช้ชีวิตความเป็นอยู่ ภาษาและวัฒนธรรมที่ครูไม่คุ้นเคย สิ่งเหล่านี้ต้องอาศัยความเสียสละสูง ความเข้าใจและมีทัศนคติที่ดีต่อชาวเขา การฝึกอบรมให้มีทัศนคติเช่นนี้เป็นเรื่องยากคุณภาพของครูจึงเป็นเรื่องสำคัญ ที่จะส่งผลต่อประสิทธิภาพในการทำงานได้ดีหรือไม่

2. ความเข้าใจในแนวคิดของการจัดการศึกษาเพื่อชีวิตและสังคมของครูบางคนยังไม่ชัดเจน ซึ่งต้องสร้างความเข้าใจกับครูอยู่เสมอ ๆ เท่าที่พบในโครงการ ศศช. มีครูหลายคนที่ไม่เข้าใจและทำงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ ในขณะที่ครูอีกหลายคนต้องเข้าไปนิเทศและช่วยเหลือแนะนำอยู่เสมอ

3. ผู้เรียนทั้งเด็กและผู้ใหญ่ มักจะไม่ค่อยมีเวลามาเรียนในฤดูการทำงาน ซึ่งปัญหา เช่นนี้มีอยู่ทุกแห่งจนน่าจะสรุปได้ว่าเป็นสภาพธรรมชาติปกติมากกว่าปัญหา การจัดการศึกษาน่าจะปรับไปตามสภาพดังกล่าวมากกว่าจะฝืนธรรมชาติ โดยบังคับให้ผู้เรียนมาเรียนในช่วงทำมาหากิน

4. การมีส่วนร่วมของชาวบ้านในบางแห่ง ยังร่วมในกิจกรรมของหมู่บ้านไม่มากนัก สาเหตุอาจมาจากชาวบ้านยังไม่พร้อม หรืออาจไม่เข้าใจวัตถุประสงค์ของงานที่จะให้เขามีส่วนร่วม บางแห่งก็เกิดความขัดแย้งระหว่างชาวบ้านขึ้น

5. การพัฒนาสื่อการเรียนตามหลักสูตร มีความยากลำบากในการประสานงานเนื่องจากต้องอาศัยนักวิชาการและผู้ชำนาญการจากสถาบันต่าง ๆ และต้องใช้งบประมาณลงทุนสูง

6. การทำงานร่วมกัน ประสานงานกันในระดับสนามระหว่างครูนิเทศก์และครูกับหน่วยพัฒนาและส่งเสริมชาวเขา ซึ่งมีเจ้าหน้าที่ระดับสนามคือ หัวหน้าหน่วยฯ เจ้าหน้าที่อนามัย และเจ้าหน้าที่เกษตร บางครั้งเกิดความขัดแย้งและยังไม่ชัดเจนในบทบาทของกันและกัน

7. การควบคุมมาตรฐานการศึกษาตามหลักสูตรประถมศึกษาเพื่อชุมชนในเขตภูเขา 2524 นั้น กรมการศึกษานอกโรงเรียนยังมีได้ดำเนินการ เป็นแต่เพียงกำหนดไว้เป็นแนวทางเท่านั้น (ศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนภาคเหนือลำปาง 2526 : 17-20 เอกสารอัดสำเนา)

เมื่อพิจารณาจากรายงานสรุปปัญหาด้านต่าง ๆ ของครูโครงการ ศศช. จะเห็นได้ว่าการดำเนินงานด้านต่าง ๆ ในโครงการ ศศช. ยังมีปัญหาและอุปสรรคหลายประการและปัจจัยที่สำคัญประการหนึ่ง คือ หากครูสามารถปฏิบัติงานในบทบาทหน้าที่ของตนได้อย่างมีประสิทธิภาพตามความคาดหวังของโครงการและที่ปฏิบัติได้จริง ก็น่าจะเป็นส่วนสำคัญที่สามารถลดปัญหาและอุปสรรคต่าง ๆ ลงได้ ดังนั้น เรื่องบทบาทหน้าที่ของครูโครงการ ศศช. ตามที่คาดหวังและที่เป็นจริง จึงเป็นเรื่องที่น่าจะได้ศึกษาวิจัยให้ลึกซึ้งชัดเจน เพื่อจะได้ปรับปรุงให้เหมาะสม สอดคล้อง และลดปัญหาอุปสรรคต่าง ๆ ลงได้

ความสำคัญของการวิจัย

จากการที่ได้ศึกษาสภาพทางสังคมของชาวเขา ซึ่งเป็นชนกลุ่มน้อยเห็นได้ว่า ชาวเขายังเป็นชนกลุ่มน้อยที่ยังไม่พัฒนา และมีผลเสียตามมาต่อการพัฒนาประเทศ นอกจากนี้ชาวเขายังด้อยทางด้านการศึกษาและไม่ได้รับสวัสดิการด้านต่าง ๆ จากรัฐบาลเหมือนกับชุมชนพื้นราบ ประกอบกับชาวเขามีถิ่นฐานที่อยู่ห่างไกลตามป่าเขา บนดอยหรือในป่าลึก ยากที่รัฐบาลจะพัฒนาในรูปของการจัดการศึกษาให้เข้าไปได้ทั่วถึงอีกทั้งรัฐต้องเสียค่าใช้จ่ายสูง สำหรับชนกลุ่มน้อยซึ่งเป็นชาวเขาและอาศัยอยู่ในพื้นที่ที่ห่างไกล ตลอดถึงระบบในการจัดการศึกษายังขาดความยืดหยุ่น ไม่เอื้อต่อสภาพและการพัฒนาชาวเขา ต่อมาจึงมีการคิดปรับปรุงรูปแบบการจัดการศึกษาสำหรับชาวเขาขึ้นมาในรูปของ โครงการศูนย์การศึกษาเพื่อชุมชนในเขตภูเขา

โครงการศูนย์การศึกษาเพื่อชุมชนในเขตภูเขา (ศศช.) นั้น มุ่งที่จะจัดหารูปแบบแนวทางการจัดการศึกษาให้มีความเหมาะสม และยืดหยุ่น เอื้อต่อการพัฒนาชาวเขา เพื่อตอบสนองนโยบายของชาติ เพื่อการพัฒนาชุมชนโดยทั่วถึง ซึ่งโครงการนี้ได้มีหน่วยงานที่เกี่ยวข้องให้ความร่วมมือ และให้การสนับสนุนเป็นจำนวนมาก ดังเช่น มีกรมการศึกษานอกโรงเรียนและกรมประชาสัมพันธ์เป็นหน่วยงานหลักในการดำเนินงาน มีกรมวิเทศสหการให้ความช่วยเหลือการจัดการเงินงบประมาณร่วมกับยูเอสเอ (USAID) หน่วยงานอื่นที่เข้ามามีบทบาทสำคัญ ๆ ในการดำเนินงานร่วมก็มี สถาบันวิจัยชาวเขา จังหวัดเชียงใหม่ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ สำนักงานคณะกรรมการประถมศึกษาแห่งชาติ กรมวิชาการ กรมสามัญศึกษา วิทยาลัยครูเชียงใหม่ เชียงราย และลำปาง โครงการส่งเสริมสมรรถภาพทางการสอน (RIT) สำนักงานศึกษาธิการเขตรวมทั้งหน่วยงานการ เาชุมชน สาธารณสุข และเกษตรในระดับอำเภอ และจังหวัดในพื้นที่ของโครงการทั้ง 4 จังหวัด (ศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนภาคเหนือลำปาง 2529 : 3)

ปัญหาที่เลือกทำการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องบทบาทของครูโครงการ ศศช. ตามที่เป็นจริง และที่คาดหวังซึ่งได้กำหนดไว้ในโครงการ ศศช. ว่าโดยแท้จริงแล้ว ครูผู้สอนซึ่งมีสถานภาพเป็นครูอาสาสมัคร ซึ่งเป็นลูกจ้างชั่วคราวมิใช่มีตำแหน่งเป็นข้าราชการนั้น มีความรับผิดชอบต่อ

บทบาทหน้าที่ซึ่งตนจะต้องปฏิบัติตามโครงการ ศศช. นั้น ได้มากน้อยเหมาะสมเพียงใด เพราะตัวครูนี้เองที่เป็นหัวใจและเป็นหลักที่จะนำโครงการ ศศช. ไปสู่ชุมชนที่รัฐปรับปรุงบทบาทครู ศศช. เพราะครูเหล่านั้นเป็นผู้ที่ปฏิบัติงานอยู่ใกล้ชิดกับชาวเขาในหมู่บ้านเป็นเวลานาน ย่อมเข้าใจและทราบปัญหาและอุปสรรคต่าง ๆ เป็นอย่างดี ซึ่งหากครูสามารถปฏิบัติงานตามบทบาทหน้าที่ได้อย่างมีประสิทธิภาพแล้ว ก็จะเป็นส่วนสำคัญที่จะขจัดปัญหาและอุปสรรคในการดำเนินงานได้ ดังนั้นจึงควรที่จะได้ศึกษาให้ลึกซึ้งว่าในสภาพความเป็นจริงแล้ว ครูสามารถปฏิบัติงานตามบทบาทหน้าที่ของตนในด้านต่าง ๆ ได้เพียงใดจากบทบาทที่โครงการได้คาดหวังหรือกำหนดไว้ และน่าจะได้อะไรศึกษาถึงปัจจัยอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องต่อการส่งผลในการปฏิบัติงานของครู ทั้งนี้เพื่อจะได้ นำผลที่ได้จากการวิจัยไปใช้ศึกษาเป็นแนวทางในการปรับปรุงบทบาทหน้าที่ของครูผู้สอน โครงการศูนย์การศึกษาเพื่อชุมชนในเขตภูเขาให้เหมาะสมและมีประสิทธิภาพดียิ่งขึ้นต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาบทบาทครูโครงการ ศศช. ตามความคาดหวังตามการรับรู้ของผู้บริหารครูและชาวเขาผู้เรียนตามโครงการศูนย์การศึกษาเพื่อชุมชนในเขตภูเขา
2. เพื่อศึกษาบทบาทตามความเป็นจริงของครูโครงการ ศศช. ตามการรับรู้ของผู้บริหาร, ครู และชาวเขาผู้เรียนตามโครงการศูนย์การศึกษาเพื่อชุมชนในเขตภูเขา
3. เพื่อเปรียบเทียบบทบาทที่เป็นจริง และบทบาทที่คาดหวังของครูโครงการ ศศช. ตามการรับรู้ของผู้บริหาร, ครู และชาวเขาผู้เรียนตามโครงการศูนย์การศึกษาเพื่อชุมชนในเขตภูเขา

ขอบเขตของการวิจัย

1. การวิจัย ศึกษาบทบาทของครูโครงการ ศศช. ตามบทบาทที่เป็นจริงเปรียบเทียบกับบทบาทที่คาดหวังตามโครงการ ศศช. ตามการรับรู้ของผู้บริหาร, ครู และชาวเขาผู้เรียน ซึ่ง

ได้ลงทะเบียนเรียนตามโครงการศูนย์การศึกษาเพื่อชุมชนในเขตภูเขา ในเขตพื้นที่ภาคเหนือตอนบนจำนวน 4 จังหวัดซึ่งมีกลุ่มหมู่บ้านหลักที่โครงการ ศศช. ดำเนินการอยู่คือ

- 1.1 กลุ่มหมู่บ้านห้วยน้ำจาง ตำบลบ่อแก้ว อำเภอสะเมิง จังหวัดเชียงใหม่
- 1.2 กลุ่มหมู่บ้านแม่สวรรค์ ตำบลแม่ทะเกะ อำเภอแม่สะเรียง จังหวัดแม่ฮ่องสอน
- 1.3 กลุ่มหมู่บ้านแม่หมี ตำบลแจ้ซ้อน กิ่งอำเภอปวน จังหวัดลำปาง
- 1.4 กลุ่มหมู่บ้านปางสา ตำบลป่าตึง อำเภอแม่จัน จังหวัดเชียงราย

2. กลุ่มประชากรคือ

- 2.1 ผู้บริหาร ประกอบด้วย ศึกษาธิการอำเภอในพื้นที่อำเภอที่เกี่ยวข้อง หัวหน้าหน่วยส่งเสริมวิชาชีพ, ผู้อำนวยการศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนจังหวัด และครูนิเทศก์ประจำกลุ่มหมู่บ้านซึ่งทำหน้าที่ดูแลและนิเทศก์ ครูโครงการ ศศช.
- 2.2 ครูโครงการ ศศช. ทุกคนซึ่งปฏิบัติงานอยู่ในพื้นที่หมู่บ้านที่ใช้ในการศึกษาวิจัย
- 2.3 ผู้เรียน ซึ่งเป็นชาวเขาเผ่าต่าง ๆ ซึ่งได้ลงทะเบียนเรียนกับศูนย์การศึกษาเพื่อชุมชนในเขตภูเขา

3. การวิจัยนี้ ผู้วิจัยจะยึดบทบาทของครูโครงการ ศศช. ตามที่โครงการ ศศช. ได้กำหนดไว้ เป็นกรอบแนวคิดในการศึกษาบทบาทของครูโครงการ ศศช. ตามที่เป็นจริงและตามที่คาดหวังตามการรับรู้ของผู้บริหาร, ครู และผู้เรียนชาวเขา ซึ่งบทบาทหน้าที่ดังกล่าวซึ่งเป็นบทบาทหลักของครูโครงการ ศศช. คือ

- 3.1 บทบาทหน้าที่ด้านการให้บริการทางการศึกษา
- 3.2 บทบาทหน้าที่ด้านการประสานงานและการพัฒนา

ข้อตกลงเบื้องต้น

กลุ่มตัวอย่างตอบแบบสอบถามด้วยความจริงใจ

สมมุติฐานการวิจัย

โดยแท้จริงแล้ว บทบาทหน้าที่ต่าง ๆ ซึ่งได้กำหนดไว้โดยความคาดหวังของ โครงการต่าง ๆ เพื่อให้บรรลุผลสำเร็จนั้น อาจจะกำหนดบทบาทไว้กว้างหรือแคบเกินไป บางครั้งไม่มีความยืดหยุ่นหรืออาจจะเหมาะสมกับสภาพพื้นที่หนึ่ง แต่ไม่เหมาะสมหรือไม่เอื้ออำนวยกับสภาพอีกพื้นที่หนึ่งก็เป็นได้ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับองค์ประกอบและตัวแปรหลายประการ สำหรับโครงการ ศศช. ก็เช่นเดียวกันได้กำหนดบทบาทหน้าที่ของครูโครงการ ศศช. ไว้มากมาย แต่พื้นที่ปฏิบัติการของโครงการ ศศช. นั้น ชุมชนที่เข้ามามีส่วนร่วมกับโครงการเป็นชนชาวเขาหลายเผ่า มีความเป็นอยู่ ความเชื่อถือ ประเพณี ภาษา และวัฒนธรรมที่แตกต่างไปจากคนไทยพื้นราบ บางบทบาทหน้าที่ซึ่งโครงการ ศศช. ได้กำหนดไว้ดูเสมือนว่าเป็นเรื่องง่าย ๆ ไม่มีปัญหาแต่เมื่อครุณาไปปฏิบัติจริงอาจไม่สามารถปฏิบัติได้ตามที่โครงการกำหนดไว้ หรืออาจมีปัญหาดัง ๆ มากมาย น่าจะได้ศึกษาและวิจัยให้ชัดเจน เพื่อนำมาพิจารณาปรับปรุงแก้ไขให้โครงการ ศศช. มีความเหมาะสมและมีประสิทธิภาพดียิ่งขึ้นต่อไป ผู้วิจัยได้ตั้งสมมุติฐานของการวิจัยครั้งนี้ว่า บทบาทของครูตามความคาดหวังที่กำหนดไว้ในโครงการมีความแตกต่างไปจากบทบาทที่ครูปฏิบัติได้จริง ตามการรับรู้ของผู้บริหาร ครูและชาวเขาผู้เรียน โดยได้ตั้งสมมุติฐานการวิจัยไว้ดังนี้

1. บทบาทของครูโครงการ ศศช. ตามความคาดหวังของผู้บริหาร, ครู และชาวเขาผู้เรียนมีความแตกต่างกัน
2. บทบาทของครูโครงการ ศศช. ตามความเป็นจริง ตามความคิดเห็นของผู้บริหาร, ครู และชาวเขาผู้เรียน มีความแตกต่างกัน
3. บทบาทของครูโครงการ ศศช. ตามความคาดหวังและตามความเป็นจริง ตามการรับรู้ของผู้บริหาร ครู และชาวเขาผู้เรียน มีความแตกต่างกัน

ข้อจำกัดในการวิจัย

ในการวิจัยนี้เป็นการศึกษาเพื่อเปรียบเทียบบทบาทของครูโครงการ ศศช. ตามบทบาทที่เป็นจริงกับบทบาทที่คาดหวังของโครงการ ศศช. ตามการรับรู้ของผู้บริหาร, ครู และผู้เรียนซึ่งเป็นชาวเขาเผ่าต่าง ๆ คือ หมู่บ้านห้วยน้ำจาง จังหวัดเชียงใหม่, หมู่บ้านแม่สวรรค์ จังหวัดแม่ฮ่องสอน, หมู่บ้านแม่หมี จังหวัดลำปาง และหมู่บ้านปางสา จังหวัดเชียงราย รวม 4 จังหวัดเท่านั้น

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. เพื่อให้ทราบข้อมูลเกี่ยวกับสภาพบทบาทหน้าที่ของครูโครงการศูนย์การศึกษาเพื่อชุมชนในเขตภูเขา ตามสภาพบทบาทที่เป็นจริงและบทบาทที่คาดหวัง รวมทั้งบทบาทหน้าที่อื่นที่ครูโครงการ ศศช. ได้ปฏิบัติ
2. ผลจากการวิจัยจะเป็นแนวทางสำหรับนำไปใช้ปรับปรุงและจัดรูปแบบที่เหมาะสมเกี่ยวกับบทบาทหน้าที่ของครูโครงการ ศศช. และจัดทำหลักสูตรเพื่อพัฒนาฝึกอบรมครูที่จะไปปฏิบัติงานตามโครงการ ศศช. ทั้งใน 4 จังหวัดภาคเหนือตอนบน และนำไปประยุกต์ใช้กับโครงการ ศศช. ในพื้นที่จังหวัดอื่น ๆ ซึ่งมีชนชาวเขาอาศัยอยู่ให้มีความเหมาะสม และมีประสิทธิภาพดียิ่งขึ้นต่อไป

นิยามคำศัพท์ คำจำกัดความที่ใช้ในการวิจัย

บทบาทและ หน้าที่ หมายถึง สภาพการปฏิบัติงานตามภาระหน้าที่ของครูผู้สอนโครงการศูนย์การศึกษาเพื่อชุมชนในเขตภูเขาทั้งในด้านการให้บริการ ให้บริการทางการศึกษา และการประสานงาน การพัฒนาในด้านต่าง ๆ กับชาวเขาและหน่วยงานต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง ซึ่งได้กำหนดไว้ในคู่มือการดำเนินงานของศูนย์การศึกษาเพื่อชุมชนในเขตภูเขา

โครงการศูนย์การศึกษาเพื่อชุมชนในเขตภูเขา หมายถึง โครงการที่กรมการศึกษานอกโรงเรียน ดำเนินงานร่วมกับกรมประชาสัมพันธ์ เพื่อหารูปแบบและพัฒนาหลักสูตรในการจัดการศึกษาสำหรับชาวเขาให้มีความเหมาะสมกับสภาพแวดล้อมของชุมชนในเขตภูเขา โดยเน้นวิธีการจัดการศึกษาเพื่อชีวิตและสังคม ให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาและพัฒนา ปัจจุบันโครงการดังกล่าวได้จัดดำเนินการอยู่ใน 6 กลุ่มหมู่บ้าน (รวมทั้งสิ้น 45 หมู่บ้าน) ในเขต 4 จังหวัดภาคเหนือ คือ ลำปาง แม่ฮ่องสอน เชียงใหม่ และเชียงราย โดยได้รับความช่วยเหลือจากองค์การยูเนสโก (USAID) และกรมวิเทศสหการ ให้ดำเนินการทดลองดำเนินงานเป็นระยะเวลา 5 ปี (พ.ศ. 2523-2528)

ครูผู้สอนโครงการ ศคช. หมายถึง ครูอาสาสมัครที่ปฏิบัติงานด้านการให้บริการทางการศึกษาและการพัฒนาในหมู่บ้านชาวเขาที่อยู่ในพื้นที่ของโครงการ ศคช. ซึ่งผ่านการคัดเลือกและบรรจุเป็นอาสาสมัคร มีสถานภาพเป็นลูกจ้างชั่วคราว ได้รับค่าตอบแทนตามวุฒิทางการศึกษา ในพื้นที่หมายถึง เฉพาะครูผู้สอนที่ปฏิบัติงานอยู่ที่กลุ่มหมู่บ้านชาวเขา

ผู้บริหาร หมายถึง ศึกษาธิการอำเภอในเขตพื้นที่ซึ่งโครงการ ศคช. ดำเนินการอยู่ หัวหน้าหน่วยส่งเสริมชาวเขาในเขตหมู่บ้านพื้นที่เดียวกันกับที่โครงการ ศคช. ดำเนินการอยู่ ผู้อำนวยการศูนย์การศึกษานอกโรงเรียนจังหวัดทั้ง 4 จังหวัด ที่รับผิดชอบโครงการ ศคช. และครูนิเทศก์ ซึ่งอยู่ประจำหมู่บ้านหลัก ทำหน้าที่คล้าย ๆ กับครูใหญ่ คือมีหน้าที่ควบคุมดูแลสนับสนุนและนิเทศก์ครูหมู่บ้านบริวาร

ผู้เรียน หมายถึง ชาวเขาในเขตพื้นที่ซึ่งโครงการ ศคช. ที่กำลังเรียนอยู่ตามหลักสูตรประถมศึกษา เพื่อชุมชนในเขตภูเขา พุทธศักราช 2524

หมู่บ้านหลัก หมายถึง หมู่บ้านชาวเขาที่เป็นที่ตั้งของหน่วยปฏิบัติการพัฒนาและส่งเสริมชาวเขา ซึ่งถือว่าเป็นศูนย์กลางหมู่บ้านอื่น ๆ ที่อยู่รายรอบตามที่โครงการ ศคช. กำหนดไว้

หมู่บ้านบริวาร หมายถึง หมู่บ้านชาวเขาที่อยู่รายรอบหมู่บ้านหลัก ตามที่โครงการ ศศช.
กำหนดไว้

เนื่องจากโครงการศูนย์การศึกษาเพื่อชุมชนในเขตภูเขา (ศศช.) จัดขึ้นเพื่อพัฒนาชน
กลุ่มน้อย ซึ่งเป็นชาวเขาและเป็นประชาชนไทยซึ่งอยู่ห่างไกล และติดต่อกับเขตแดนของประเทศ
เพื่อนบ้าน ดังนั้น ความเป็นอยู่ ความเชื่อ วัฒนธรรมของชนกลุ่มน้อยชาวเขานี้ จึงแตกต่างไปจาก
ประชาชนคนไทยพื้นราบ จึงจำเป็นที่เราจะต้องศึกษาประวัติศาสตร์ความเป็นมา และสภาพทั่ว ๆ
ไปของชาวเขาแต่ละเผ่าด้วย จึงจะทำให้ชนชาวเขามีความเชื่อถือและยอมรับโครงการต่าง ๆ
ที่รัฐจัดให้อย่างสอดคล้อง ดังนั้น ในบทต่อไปจะได้กล่าวถึงลักษณะความเป็นมาทางประวัติศาสตร์
และสภาพทั่วไปของชาวเขาที่มีอยู่ในประเทศไทยโดยแบ่งเป็นกลุ่มต่าง ๆ รวมถึงสภาพทางสังคม
ของชาวเขาและความเป็นมาที่เกี่ยวข้องกับชนชาวเขาของโครงการศูนย์การศึกษาเพื่อชุมชนใน
เขตภูเขา (ศศช.)

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย